

FARKIMIZ NE?

Dünyada okuryazarlığı olmayanların yüzde 45'i Güney Asya'da, yüzde 27'si Sahra Altı Afrika'da, yüzde 10'u Doğu ve Güneydoğu Asya'da, yüzde 9'u Kuzey Afrika ve Batı Asya'da, yüzde 4'ü de Latin Amerika ve Karayipler'de yaşamaktadır.

İnsanları diğer varlıklardan ayıran temel özelliğin ne olduğu geçmişten günümüze tartışılan konular arasında yer almaktadır. Farklı filozof ve düşünürler, bu temel farkı çeşitli şekillerde açıklamaya çalışmışlardır. Nitekim bu özelliğin belirlenmesi, bireyin özünü keşfetmesini sağlayacak ve bu keşif sayesinde insanın hayattaki temel gayesi hakkında bilgi sahibi olunabilecektir. Aristoteles'e göre insanın kendisinden başka hiçbir varlığın gerçekleştiremeyeceği potansiyelin ne olduğunu keşfetmesi, kendisi için en iyi olan yaşama ulaşabilmesini sağlayacak temel gereksinimlerdenidir. Bu düşünceden yola çıkan Aristoteles, insan ve diğer varlıklar arasındaki temel farkı akıl olarak görmüş ve insanın düşünme yeteneğine vurgu yapmıştır.¹ Akıl ve düşünme yeteneğine atıf yapan birçok farklı filozofun da bulunduğu görülmektedir. Bu filozoflar arasında Yusuf Has Hacıp, Farabi, İbn-i Sina gibi ünlü İslam düşünürleri de bulunmaktadır. Ancak akıllı ve düşünme yeteneğini insan için önemli özelliklerden biri olarak kabul etsek de onu diğer varlıklardan ayıran temel özelliğin akıl ve düşünme yetisi olduğunu söylemek mümkün olmamaktadır. Nitekim Kuran'ı Kerim'de akıl ve düşünme yetisine sahip başka varlıkların varlığından bahsedilmektedir.² Örneğin Fussilet Suresi 9-12. ayetlerde gökler ve yer yalnızca akıllı varlıkların yapabileceği şekilde Allah'a söz vermiştir. İlgili ayet şu şekildedir:

“De ki ‘Yeri iki günde yaratana benzer nitelikte varlıklar oluşturarak O’nu görmezlikten gelen siz misiniz? O, bütün varlıkların Sahibidir (Rabbidir).’ Üstten dibe doğru sabitleyen oturaklı dağlar yerleştirip yeri (içini) bereketlendiren ve her türden nimetin gıdalarının ölçüsünü dört günde oluşturup araştıranlar (arayanlar) için dengeli bir şekilde yayan O’dur. Sonra duman halindeki göğe yönelmiş, ona ve yere: ‘İsteyerek veya istemeyerek emrime girin!’ demişti; ikisi de ‘İsteyerek emrine girdik’ diye cevap vermişlerdi. Sonra onları, iki günde yedi gök olarak tamamlamış ve her gökte ona ait emri vahyetmiştir. En yakın göğü de kandillerle (yıldızlarla) süslemiş ve korumuştur. İşte bu, daima üstün ve bilgili olan Allah’ın koyduğu ölçüdür.” (Fussilet 41/9-12)

Yine göklerin ve yerin insanların yaptıklarından ötürü üzülmesi, ancak akıllı varlıklar olmaları sonucunda meydana gelebilecek bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuran'ı Kerim'de bu konu ile ilgili ayetler aşağıdaki şekildedir:

“‘Rahman çocuk edindi’ dediler. Gerçekten çok çirkin bir söz söylediler. Bundan dolayı neredeyse gökler parçalanacak, yer yarılacak ve dağlar çökecekti. Bunlar sırf ‘Rahman’ın çocuğu var’ dedikleri için olacaktı.” (Meryem 19/88-91)

Tüm bu ayetler insanı diğer varlıklardan ayıran temel özelliğin akıl ve düşünme yetisi olmadığını göstermektedir.

Akıl ve düşünme yetisinin yanı sıra insanların dili kullanma becerisine sahip olması da onu diğer varlıklar-

1 Esenyel, Melek Zeynep, İnsanın insan olmak bakımından işlevi nedir?: Aristotelesçi bir bakış, Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 2012, s. 209-220.

2 Bayındır, Abdülaziz, Kur'an'da eşyanın dili. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Çevre ve Din Sempozyumu, 2008, s. 289-293.

dan ayıran temel özellik olarak görülmektedir. Herakleitos, Herder, Humboldt, Eflatun gibi birçok filozofun bu yeti üzerinde önemle durdukları ve düşünmeyi de sağlayan temel yeterliğin dil olduğu sonucuna vardıkları görülmektedir.³ Ancak yine ayet-i kerimelerden anlaşıldığı üzere bu yeti de farklı varlıklarda da olan yetiler arasında yer almaktadır. Örneğin, Neml Suresi 17-28. ayetler arasında karınca ve kuşların kendilerine has dillerinin olduğundan ve Süleyman (a.s.)'ın karıncaların ve kuşların dilinden anladığından bahsedilmektedir.⁴ İlgili ayetler aşağıdaki şekildedir:

“Süleyman'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan olan ordusu, bölük bölük sevk edilmişti. Karınca vadedisine vardılar. Bir dişi karınca dedi ki: ‘Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin ki Süleyman ve orduları farkına varmadan sizi ezmesinler.’”

Karıncanın sözünden dolayı tebessüm etti. ‘Sahibim, bana ve ana babama ettiğin iyilikten ötürü görevlerimi yerine getirme fırsatı ver. Senin razı olacağın iyi işler yapayım. İkrâmınla beni iyiler arasına kat.’ Süleyman kuşları teftiş etti. ‘Neden Hüdühüd’ü göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?’ dedi. ‘Ona ağır bir ceza vereceğim veya keseceğim. Ya da bana, haklılığını gösteren açık bir delil getirir!’

Çok geçmeden Hüdühüd çıkageldi ve dedi ki: ‘Senin yeterince bilmediğin bir şeyi tam olarak öğrendim.

Sana Sebe’den dosdoğru bir haber getirdim. Orada bir kadına rastladım; onları egemenliği altına almış ve ona her şeyden verilmiş; büyük bir tahtı da var.

Baktım ki hem o kadın hem de halkı, Allah ile aralarına Güneşi koymuş, ona secde ediyorlar. Şeytan yaptıklarını güzel göstermiş ve onları yoldan çıkarmış. Onlarda doğru şeyler yapmıyorlar.

Oysa göklerde ve yerdeki bütün gizlileri ortaya çıkaran Allah’a secde etmeleri gerekmez mi? O, gizlediklerini de bilir, açığa vurduklarını da.

Allah; O’ndan başka ilah yoktur. Büyük yönetimin (arşın) sahibidir.’ Süleyman dedi ki: ‘Bakacağız, doğru mu söylüyorsun yoksa yalancılardan mısın? Şu mektubumu götür, onlara bırak, sonra kenara çekil de bekle, bakalım ne cevap verecekler.’” (Neml 27/17–28)

Yine Zilzâl Suresinin 1 ila 5. ayetlerinde ahirette yeryüzünün konuşacağı ve bütün haberleri anlatacağı bildirilmektedir. İlgili ayetler aşağıdaki şekildedir:

“Ahirette yeryüzü konuşacak ve kendindeki bilgileri bildirecektir.

Yer, bütün şiddetiyle sarsılmış,

Yer, ağırlıklarını da çıkarmış (canlılar yeniden yaratılmış) olunca,

İnsan: “Burada neler olmuş?” der.

O gün yer, bütün haberlerini anlatır.

Çünkü Rabbin ona fısıldamıştır.” (Zilzâl 99/1–5)

3 Akarsu, Bedia. Felsefe açısından dil, kisi.deu.edu.tr > binnur.kavlak > kitaplar > dil.

4 Bayındır, Abdülaziz. a.g.e..

Bu ayetler de insanın diğer varlıklarla arasındaki farkı belirleyen temel özelliğın dili kullanma yetisi olmadığını göstermektedir. Ayrıca yapılan çalışmalar insanlar haricinde arılar, yunuslar, filler gibi çeşitli hayvanlar arasında da iletişim dilinin olduğunu göstermektedir.

Bazı düşünürler tarafından insanın iman etmesi ve inanan bir varlık olması, onu diğer varlıklardan ayıran temel özellik olarak görülmüştür. Ancak Kur'an-ı Kerim'de bu özelliğın de diğerleri gibi farklı nesne ve canlılarda bulunduğuna işaretler vardır.⁵ İman etmek, Allah'a tam teslimiyet ve güveni gerektirmektedir. Âl-i İmrân Suresinin 83. ayetinde **"Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Oysa göklerde ve yerde kim varsa, isteyerek veya istemeyerek O'na teslim olmuştur. Hepsi (hayata) döndürölüp O'nun huzuruna çıkarılacaktır."** ve Hac Suresinin 18. ayetinde **"Göklerde olanlarla yerde olanların Allah'a secde ettiklerini hiç görmedin mi? Güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar ve hayvanlar ile insanların birçoğuş ona secde eder. İnsanların birçoğuş da azabı hak eder. Allah'ın değersiz kıldığını, kimse değerli hale getiremez. Allah, gerekli gördüğüş şeyi yapar."** buyrulurak insanlar haricinde varlıkların da teslim oldukları, bir diğer deyişle iman ettiklerinden bahsedilmektedir. Ayrıca Bakara Suresinin 74. ayeti taşların iman ettiklerinden bahsetmektedir. İlgili ayet şöyledir:

"Bütün bunların ardından yine de kalpleriniz katılaştı; artık onlar taş gibi, hatta daha da katıdır. Çünkü içinden ırmaklar fışkıran taşlar vardır. Çatlayıp içinden su çıkan hatta Allah korkusundan aşağı yuvarlanan taşlar da vardır. Yaptığınız hiçbir şey, Allah'a gizli kalmaz." (Bakara 2/74)

Bütün bu ayet ve açıklamalar, insan ve diğer varlıkları birbirinden ayıran temel özelliğın akıl, düşünme yetisi, dili kullanma, iman veya inanma olmadığını göstermektedir. Peki, bu durumda temel fark ne olabilir? Bu farkın tespit edilebilmesi için öncelikle Hz. Âdem'in yaratılışı ve onu diğer varlıklara üstün kılan temel özelliğını bilmek gerekmektedir.

Bilindiğuş gibi Hz. Âdem yaratılmadan önce Allah meleklerle, yeryüzünde muhalif bir varlık yaratacağından bahsetmiş; melekler bunun üzerine **'Orada tabii düzeni bozacak ve kan dökecek bir varlık mı oluşturunuzsun?'** sorusu ile karşılık vermişlerdi. Bunun üzerine Allah (c.c) **'Ben sizin bilmediklerinizi bilirim!'** şeklinde yanıt vermişti. Hz. Âdem'in yaratılışının ardından ise ona isimleri, bir diğer deyişle, eşyanın bilgisini öğreterek onları meleklerle gösterdi ve **"İddianızda haklıysanız bana şunların isimlerini söyleyin!"** dedi. Melekler, **"Biz sana içten boyun eğerez, bizde senin öğrettiğın dışında bilgi olmaz. Her şeyi bilen ve kararları doğru olan Sensin."** dediler. Bunun üzerine Allah, **"Âdem! Meleklerle şunların isimlerini (neye yaradıklarını) söyle!"** dedi. Âdem onlara o isimleri söyleyince, **"Size dememiş miydim, ben göklerin ve yerin gaybını (gizlisini, saklısını) bilirim. Neyi açığa vurduğunuzu, içinizde neyi sakladığınızı da bilirim."** dedi. Meleklerle **"Âdem'e secde edin!"** dediğimizde hemen secdeye kapandılar ama İblis öyle yapmadı, büyüklenerek direndi ve kâfirlerden oldu. (Bkz. Bakara 2/30-34.) Ayetlerden anlaşıldığı üzere Hz. Âdem'i meleklerden üstün kılan özellik, eşyanın bilgisine sahip olması şeklinde açıklanmaktadır.

Bu aşamada sormamız gereken bir diğer soru Hz. Âdem'in eşyanın bilgisine nasıl sahip olduğu sorusu olmaktadır.

Bu sorunun cevabını Alak Suresinin 4 ve 5. ayetlerinde görmek mümkündür. İlgili ayetlerde **"Rabbin kaleme öğretti; insana bilmediğini öğretti."** (Alak 96/4-5) buyrulurak Hz. Âdem'e bilginin kaleme, bir diğer deyişle yazıyla öğretildiğuş ifade edilmiştir. Bu durumda, düşüncelerimizi ve sözlerimizi özel işaretlerle anlatabilmeyi sağlayan yazma becerisi ve bu işaretleri tanıyarak sese çevirebilme ve anlayabilmeyi sağlayan okuma becerisinin insana özgü ve onu diğer varlıklardan ayıran temel bir özellik olduğunu söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Bu yetiyi bizlere bahşetmiş olan Rabbimiz, kullanılmasına da büyük önem vermektedir. Kur'an'ı Kerim'de ilk emrin 'oku' olması (Alak 96/1), Kalem Suresinin ilk ayetinde **"NUN! Kaleme ve (insanların) onunla yazdıklarına çok dikkat edin!"** (Kalem 68/1) şeklinde yazıya vurgu yapılması, Allah'ın insanla iletişim yolu olarak kitap göndermeyi seçmiş

5 Bayındır, Abdülaziz, a.g.e..

olması (Ankebût 29/47; Fâtır 35/25; Nisâ 4/136.) ve Kur'an'ın birçok ayetinde Peygamberlere indirilen kitaplarla ve okunması gerekliliğine atıf yapılması (örn: Bakara 2/121, 129; Al-i İmrân 3/101, 164; Fâtır 35/29.) bu durumun en büyük göstergelerindendir. Hatta Kur'an'da insanların akıllarını kullanması, gelişmesi ve öğrenmesinin okuma eylemi ile bağdaştırıldığı ayetlerin de sıklıkla yer bulduğu görülmektedir. İlgili ayetlerden birkaçı aşağıdaki şekildedir:

“İnsanlara iyi olmayı emredip kendinizi unutup-sunuz, öyle mi? Bir de Kitab'ı okuyorsunuz. Hiç ak-lınızı kullanmaz mısınız?” (Bakara 2/44)

“Nitekim (İyiliklerimizi tamamlayalım diye) içiniz-den size bir de elçi gönderdim. O size ayetlerimizi okur, sizi geliştirir, size Kitab'ı ve hikmeti öğretir; size bilmediğinizi öğretir.” (Bakara 2/151)

“Allah, içlerinden bir elçi çıkararak bu müminlere iyilikte bulundu. Bu Elçi onlara Allah'ın ayetlerini okur, onları geliştirir, onlara Kitabı ve Hikmeti öğretir. Onlar daha önce açık bir sapkınlık içindeydiler.” (Âl-i İmrân 3/164)

Okuma ve yazma yetisini kullanıyor olmanın gelişmişlikle irtibatı günümüz verileriyle de kendisini göstermektedir. Nitekim Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ile benzer bazı araştırma kuruluşlarının verilerine bakıldığında bu durum daha net bir biçimde anlaşılmaktadır. Bu verilere göre dünyada okuryazarlığı olmayanların yüzde 45'i Güney Asya'da, yüzde 27'si Sahra Altı Afrika'da, yüzde 10'u Doğu ve Güneydoğu Asya'da, yüzde 9'u Kuzey Afrika ve Batı Asya'da, yüzde 4'ü de Latin Amerika ve Karayipler'de yaşamaktadır. Ancak Orta ve Doğu Asya ile Avrupa ve Kuzey Amerika'da yetişkinlerin neredeyse tamamı okuma yazma bilmektedir.⁶ Bu bölgelerde bulunan ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bakıldığında medeniyetlerin inşası ve gelişiminde okuryazarlığın büyük bir yer tuttuğu görülmektedir. Ayrıca okuryazarlık oranı düşük olan ülkelerde bitmeyen savaşların meydana gelmesi meleklerin Hz. Âdem'in yaratılacağını öğrendiklerinde **“Orada tabii düzeni bozacak ve kan dökcek bir varlık mı oluşturuyorsun?”** sorusunu neden

sorduklarının daha anlaşılır hale gelmesini sağlamaktadır. Hayvanlar âlemini bilen melekler, yalnızca bir kısmı birbirinin yerine geçme savaşı veren bu varlıkların kan dökerek bunu gerçekleştirmeye çalıştıklarını gördükleri için her biri birbirinin yerine geçme mücadelesi verecek insanoğlunun çok daha büyük savaş ve kavgalara sebep olacağı endişesini dile getirmişlerdir. Ancak bilmedikleri şey bilim ve teknolojiye meydana gelen değişim ve gelişmelerle de insanların birbirlerine üstünlük sağlayabilecek olmalarıdır. Bu nedenle Allah-u Teâlâ meleklerle **“Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.”** şeklinde yanıt vermiştir. Günümüz bilgi çağında insanların kas gücüyle elde ettiklerinden kat kat fazla kazanmalarını sağlayan etmenlerin bilginin üretimi olduğu da göz önünde bulundurulduğunda medeniyetlerin gelişimi, ilerlemesi ve diğerlerine üstün hale gelmesinde bilgiyi edinmenin en temel yolu olan okuma yazmanın önemi bir kez daha anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak insanın ve diğer varlıkların özelliklerinden bahseden bütün bu ayetlerden yola çıkılarak yüzyıllardır aramakta olduğumuz temel fark sorusunun cevaplarından birinin de okuma ve yazma yetisini kullanmak olduğunu söylemek çok da yanlış olmayacaktır. İnsanın yeryüzündeki en temel misyonunun ise indirilmiş ve yaratılmış ayetleri okuma-yazma aracılığıyla öğrenerek kendini geliştirmesi, bu yolla medeniyetlerin gelişimine zemin hazırlaması ve insanlığa fayda sağlaması olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

Akarsu, B. (-). Felsefe açısından dil. kisi.deu.edu.tr > binnur.kavlak > kitaplar > dil erişim tarihi: 12.12.2019

Bayındır, A. (2008). Kuran'da eşyanın dili. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Çevre ve Din Sempozyumu 15-16 Mayıs 2008, s: 289-293.

Esenyel, M. Z. (2012). İnsanın insan olmak bakımından işlevi nedir?: Aristotelesçi bir bakış. *Kaygı. Ulu-dağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (18), 209-220.

<https://www.trthaber.com/haber/egitim/dunyada-781-milyon-yetiskin-okuma-yazma-bilmiyor-430149.html> erişim tarihi: 05.12.2019.

6 <https://www.trthaber.com/haber/egitim/dunyada-781-milyon-yetiskin-okuma-yazma-bilmiyor-430149.html> erişim tarihi: 05.12.2019.